

מ'קול באישה' לקולה של אישה

מפגש פנים אל פנים עם התורה

רבקה נריה בן שחר

שהייתי בת מצווה, אי שם בסביבות גיל 9, בשלב שבו חשבתי שהכנה מוקדמת לבת מצווה כוללת שמירה על שש שעות בין בשר לחלב ולבישת שרוולים עד המרפק, החלטתי להיות גדולה, ולהתנהג כמו אמא. גם אני, כמוה שומרת על ה'קול באישה' הזה. אם אמא לא שרה כשיש אורחים, גם אני לא. מה רע בתנועות שפתיים? אפשר לשיר זמירות בדיוק כמו שמתפללים תפילת שמונה עשרה - כמו חנה, ששפתיה נעו וקולה לא נשמע, לא?

ה'קול באישה' הזה ליווה אותי לכל מקום. בבית הספר לבנות שבו למדתי, בעצמונה שבגוש קטיף, האבות אפילו לא הוזמנו להופעות. כך יכולנו לשיר, לרקוד, להציג ולהופיע בחופשיות רבה - מול האימהות הנרגשות. כאשר למדתי בכיתה ח' ב'נועם' בירושלים, בית הספר התורני הזה היה נראה לי מעצמה של ליברליות - האבות הוזמנו למסיבת סוף כיתה ח'! כמוכן שבזמן הופעת המקהלה הוציאו אותם להתפלל ערבית. אבל אבות? במסיבת סיום של בנות?

האולפנא בכפר פינס הייתה בעבורי מעצמה פמיניסטית - בקבלת שבת 500 בנות שרות בבית המדרש, בעוד שעשרה גברים יושבים מאחורי וילון בספרייה הקטנטונת. נכון שהם אלה שקראו בתורה, אבל אנחנו היינו הרוב, בבית מדרש גדול ומואר. לסעודה השלישית אני מתגעגעת עד היום. הבדיחה הייתה שיש חושך בחדר האוכל כדי שלא נראה כמה האוכל נורא. המציאות הייתה שממית: אותן 500 בנות שרות שירי נשמה, שירי סעודה שלישית, במשך 40 דקות. לא רציתי שזה ייגמר, והתנחמתי בעובדה שזה יחזור שוב בעוד שבועיים. ידעתי שהעובדה שאנחנו שרות בקבוצה ענקית ליד גברים מתבססת על הפסיקה שכאשר ישנם כמה קולות ביחד, אי אפשר לזהות איזו אישה שרה, ואיזה קול שייך לאיזו אישה. אני חושבת שלא היינו מעלות על דעתנו לשיר לבד בקול.

הייתי גאה כל כך להיות במחזור הראשון של האולפנא (ל"א, אם תהיתם) שלא הוזמנו בו גברים להצגה של ההכרתה. ראש

קהילת 'שירה חדשה', שבה אני חברה, חוגגת בימים אלו את יום הולדתה השמונה עשר. אף שכבר הגיעה לגיל חופה... אנשים שואלים שוב ושוב: "ומה עם 'קול באישה'?" אם אהיה כנה, השאלה היא לא רק הלכתית, והתשובה היא לא רק הלכתית. גם השאלה וגם התשובה עמוקות מ"מותר או אסור" - הן נובעות מתפיסות מהותיות בנות אלפי שנים בנוגע ליחס בין נשים לגברים. והסיפור האישי שלי יכול אולי ללמד משהו על תפיסות אלו.

גדלתי במשפחה חרדית-לאומית (כך מכנה קהילת החוקרים את הקבוצה שנמצאת בתווך בין הדתיים הלאומיים החרדים, ומכנה את עצמה "הציבור התורני" או "הציבור האמוני"). משחר ילדותי נשאתי את עיניי למודל הנערץ: בנות דודתי החרדיות. הן נראו לי מושלמות: צדיקות, צנועות, מתנהגות תמיד יפה, עושות כל מה שנדרש. מכיוון שלא פעם ולא פעמיים שאלו אותי למה אינני מתנהגת כמותן, עשיתי את כל המאמצים להשיג את המטרה (הלא כל כך מושגת, בהתחשב באורח החיים השונה שבו גדלתי).

כשהייתי ילדה צעירה, ליוויתי אותן בשבתות לפעולות ב'בתיא', תנועת הנוער (נעורת) של 'בית יעקב'. הפעולות היו חינוכיות, הסיפורים - מרתקים, אבל אני חיכיתי בקוצר רוח לחלק האהוב עליי - השירה. קבוצה של 30-40 בנות, שרות יחד בשעות אחר הצהריים של שבת, זהו עונג שבת אמתי. אני זוכרת שהיו בנות שניגשו לסגור את החלונות בכיתה שבה התקיימה הפעולה. בת דודתי הסבירה לי שאנשים העוברים ברחוב עלולים חלילה לשמוע את קול שירתן, וגם בבית הן סוגרות את החלונות כשהן שרות. "זה 'קול באישה'", היא אמרה.

כן, 'קול באישה'. לקח לי הרבה שנים להבין שלאמרה הזאת יש המשך - 'קול באישה ערווה'. אבל האמרה כנראה קוצרה כדי לא לומר את המילה הלא צנועה הזאת. ובכלל, אם הקוד ברור, למה צריך לומר הכול? 'קול באישה', וזהו. אני זוכרת שעוד לפני

ל'שירה חדשה'. לעולם לא אשכח את השבת הראשונה שלנו ב'שירה חדשה', שהייתה השבת השנייה לקיומו של המניין. מאיר, בן זוגי, שמע עליו מחבר שהוא הכיר מהצבא. אני כמובן התנגדתי. "זה מקום של רפורמים", פסקתי לאחר שהוא תיאר לי את הדברים בקצרה. כמעט כל הקורסים שלמדתי באותה שנה במסגרת התואר השני שעליו עמלתי במחלקה לתקשורת עסקו איכשהו בפמיניזם, אבל זה לא הפריע לי להפריד בין תיאוריה לפרקטיקה, בין אידיאולוגיה למעשה.

תפילת מנחה הייתה "רגילה", למעט הארגון הפיזי של האולם הקטן שבו התפללנו, שהדהים אותי - הרעיון שנשים יושבות בצד אחד, גברים בצד שני, כולם מול ארון הקודש, ומחיצה באמצע, היה נראה לי מוזר ומפתיע. אבל תפילת מנחה הסתיימה, ואישה - ממש אישה - צעדה לעבר הבימה, פתחה סידור שהיה מלא בפתקיות ובסימונים, והחלה להתפלל. אני זוכרת איך חשתי שאני רוצה לברוח משם, ובו בזמן הרגשתי שאני נדבקת לכיסא. הקול שלה היה גבוה וצלול. היא התפללה כמו שנשים מתפללות - מכל הלב. מודעת לגודל הרגע והזכות, לא 'כמצוות אנשים מלומדה'. היא בחרה שירים שמחים, ואני, אחרי היסוס קל, הצטרפתי לקהל השרים והשרות.

האולפנא דיבר אתנו, ואמר שיש לנו הזדמנות לחולל מהפכה. היו כמה בנות שאמרו שאבותיהן התרגלו לבוא להכרות של האחיות הגדולות, אבל הי, לא כל יום אפשר לחולל מהפכה! הוא אפילו לא הזכיר את המילים 'קול באישה'.

כי ה'קול באישה' הזה היה כל כך חזק, שנראה שחזוקו הממשי טמון בכך שלא היה צריך לדבר עליו. משהו מובן מאליו, כמו כשרות, כמו שבת. עוצמתו נבעה מכך שגם אם כילדות היינו שומעות את ה"שששש", יש כאן גברים", בהמשך לא היה צריך להכביר מילים. לפעמים אפילו מבט הספיק. מבט שאחרי שנים למדתי לזהות את המופעים השונים שלו בקהילות החרדיות, החרדיות לאומיות, ובקרב ה'אמיש' בפנסילבניה, שאותם אני חוקרת. מבט מוכיח, מבט שקשור לצניעות. זה מבט שונה מתוכחות אחרות. זה לא כמו המבט שמביטים בך אחרי איחור או אחרי שבירת צלחת, אלא מבט מיוחד, שגורם לך להצטנף ולחזור מהר למקומך הראוי.

חלפו שנים רבות, שבהן 'קול באישה' לא הטריד אותי. זה פשוט היה עוד חלק מהקיום שלי כאישה יהודייה. עד שהגענו

ה'קול באישה' הזה היה כל כך חזק... לא היה צריך לדבר עליו... לפעמים אפילו מבט הספיק. מבט שאחרי שנים למדתי לזהות את המופעים השונים שלו בקהילות החרדיות, החרדיות לאומיות, ובקרב ה'אמיש' בפנסילבניה, שאותם אני חוקרת... זה לא כמו המבט שמביטים בך אחרי איחור או אחרי שבירת צלחת, אלא מבט מיוחד, שגורם לך להצטנף ולחזור מהר למקומך הראוי

תפילת מנחה הסתיימה, ואישה - ממש אישה - צעדה לעבר הבימה, פתחה סידור שהיה מלא בפתקיות ובסימונים, והחלה להתפלל. אני זוכרת איך חשתי שאני רוצה לברוח משם, ובו בזמן הרגשתי שאני נדבקת לכיסא... נקרעתי לגזרים: הרגשתי שאני לגמרי לא שייכת, ויחד עם זה, שזה המקום שלי; שזה אסור, ושזה מותר

ואני שומעת מהחדר השני: "הכי חשוב להקפיד על סוף פסוק ואתנחתא". בניסיוני להקל על בת ה-11 המתוסכלת, נכנסתי לסלון, ואמרתי: "למה אתה סתם מלחיץ אותה? אתנחתא באמת צריך ללמוד, אבל סוף פסוק - זה תמיד כתוב! הנקודתיים האלו תמיד נמצאות בסוף כל פסוק." קשה לתאר את המבט הנדהם על פניו של בן זוגי. "לא ראית ספר תורה מקרוב?" הוא שאל ברוך. "אין שם סוף פסוק, אין אף סימן. צריך ללמוד הכול..." כנראה שכשראיתי ספר תורה, עיניי היו מצועפות בדמעות, כך שלא ממש שמתי לב לסימנים שיש או שאין.

בשבת בת המצווה בתי עמדה שם, ליד הבמה, וקראה פרשה שלמה והפטרה, וערכה סיום מסכת. היא, כנראה, לא הוטרדה לרגע מהשאלה של 'קול באישה'. קולה הערב והבטוח נישא בחלל בית הכנסת, ונראה לי שלא נותרו הרבה עיניים יבשות כשהיא עמדה בשמלה ורודה ובקול של בת מצווה, וקראה: "הדרן עלך מסכת תענית, והדרן עלך".

כאשר בתי השנייה חגגה בת מצווה, קולה הצלול כפעמונים לא הצליח להסתיר את הקולות הפנימיים שבתוכי. זה נפלא, אבל האם זה שווה? הכאב העצום על כך שרוב בני משפחתי לא נכחו נמהל במבט על אמא שלי הגיבורה, שעמדה בחוץ והקשיבה. אמרתי לעצמי שאנחנו הדור של הנשים ש"שוככות על הגדר". לנו הכאב, לבנותינו התקווה. יום אחד אף אחד לא ישאל אם הן עולות לתורה, רק מתי הן עולות לתורה.

ובתוך כל זה אני עדיין לא השמעתי את קולי. למידה מעמיקה בשיעורים ובהרצאות בנושא 'קול באישה', וכן במקומן של נשים בבית הכנסת, הבהירה לי שלכאורה זה מותר, אבל "לא נהגו ישראל". ראשי הבין שזה מותר. לבי לא נתן לי לשנות מהמנהג. אבל התחושה הזאת, שאני לא באמת חלק מבית הכנסת בלי לקרוא בתורה, לא נתנה לי מנוח. בנותיי הצעירות מצליחות בקלות לזהות את הטעמים, ואני? ובכלל, לא נהגו ישראל שלנשים תהיה קריירה, כי לא הייתה אפשרות כזאת. אני תוהה אם מישהו חשב על הפער הבלתי נתפס שנשים חשות בין מיקומן המקצועי לבין ירכתי בית הכנסת.

כשהגעתי לגיל 40, החלטתי שיום הולדת עגול הוא סיבה לעבור את המשוכה ולקרוא בתורה. הצהרתי שהשבת שאחרי יום ההולדת היא שבת 'מעין בת מצווה גיל 40 שלי, ו'מה שיוצא אני מרוצה'. בהחלטה נחרצת ניגשתי ללוח השנה: השבת הייתה שבת פרשת 'תזריע'.

במשך חמישה חודשים למדנו יחד, בן זוגי ואני - שישי, שביעי

נקרעתי לגזרים: הרגשתי שאני לגמרי לא שייכת, ויחד עם זה, שזה המקום שלי; שזה אסור, ושזה מותר; שעם ישראל לא נוהג כך, אבל אולי הגיע הזמן שינהג; שההורים שלי לא יאהבו את זה, אבל התינוקות שלי, בת השנה וחצי, סוף סוף מצאה בית כנסת שהכיל אותה ולא זרק אותה (ואותי) החוצה. כנראה שהסופר-אגו השתלט עליי, כי תוך כדי 'לכה דודי' הרגשתי שזה באמת מקסים, אבל שאנחנו לא נבוא לפה יותר. ההחלטה התחזקה כאשר המחיצה נפתחה בסוף התפילה, וגבאית - אישה! - הודיעה כמה הודעות.

מאז, למרות הכרזתיי החוזרות ונשנות שאני לא חוזרת לשם, חזרתי. משהו עמוק, כן ואמתי קרא לי. משהו שלא היה יכול להכיל יותר את הפער הבלתי נתפס בין הדמות המקצועית שלי או - סטודנטית לתואר שני, מתרגלת, עובדת סוציאלית, פעילה ומעורבת - לבין הדמות הדתית, זו שיושבת בירכתי בית הכנסת, אי שם למעלה, צופה מהצד... הפשרה שהשגנו הייתה שנלך בערב, אבל לא בבוקר, כי לשמוע נשים קוראות בתורה היה הרבה מעבר לכוחותיי. עד שהסכמתי לנסות, רק פעם אחת...

בפעם האחת הזאת הוציאה אישה ספר תורה. היא לא רק הוציאה אותו, אלא גם אמרה את הפסוקים שלפני, וצעדה אתו לאורך עזרת הנשים. זו הייתה הפעם הראשונה מאז גיל 4, שנגעתי בספר תורה אמתי. זו גם הייתה הפעם הראשונה ששמעתי קול צלול ונשי קורא: "ויעזור ויגן ויושיע לכל החוסים בו..." ועוד ועוד פסוקים ואמירות שמעולם לא הבנתי. באמת שאלתי את עצמי תמיד מה קורה שם... מעזרות הנשים שבהן הייתי הכול היה נשמע כמו מלמול אחד ארוך ולא ברור.

לקח לי עוד הרבה מאוד שנים להעז לעלות לתורה. לא לקרוא, חלילה, רק לעלות. אמנם אמרתי כמה וכמה דברי תורה. אבל לעלות לתורה? הגעתי למדרגה רק אחרי הלידה השלישית. הרגשתי צורך אמתי לעלות לתורה, לברך "הגומל" מול ספר תורה פתוח, ולחגוג עם הקהילה את לידת התינוק. אני זוכרת את הרעד בידיים ואת התחושה שהרגליים לא מחזיקות אותי, אבל חשבתי שאני פשוט עדיין חלשה מהלידה, ולא שזו פעם ראשונה שאני רואה ספר תורה מקרוב...

במבי שלג ז"ל כתבה לפני שנים רבות מאמר שכותרתו הייתה "בתי תקרא בתורה". אף שכבר היינו שנים רבות ב'שירה חדשה', אני זוכרת שאמרתי לעצמי שאולי הבת שלה תקרא בתורה, אבל הבת שלי... בחיים לא. אבל השנים חלפו מהר, ובתי הבכורה החלה ללמוד לקרוא בתורה עם אביה. הם לומדים את הטעמים,

דף ממחברת חשבון ומוסיקה 1958, דניאלה מלר

כאשר בתי השנייה חגגה בת מצוה, קולה הצלול כפעמונים לא הצליח להסתיר את הקולות הפנימיים שבתוכי. זה נפלא, אבל האם זה שווה? הכאב העצום על כך שרוב בני משפחתי לא נכחו נמהל במבט על אמא שלי הגיבורה, שעמדה בחוץ והקשיבה. אמרתי לעצמי שאנחנו הדור של הנשים ש"שוכבות על הגדר". לנו הכאב, לבנותינו התקווה. יום אחד אף אחד לא ישאל אם הן עולות לתורה, רק מתי הן עולות לתורה

ואז הגיע הרגע. בית הכנסת כולו הסתובב סביבי, וסירב לעצור. בקושי הצלחתי להגיע אל הבמה. מרוב רעד אפילו לא הצלחתי לאחוז את היד הכסופה. ספר תורה, בלי אף סימן, פתוח לפניי. "וראה הכהן, אחרי הכבס את הנגע..." קולי, קולה של אישה, הדהד ברחבי בית הכנסת. קול שמסוגל להתמודד עם שתי וערב, עם צרעת ונגעים. קול של מהפכה, קול של קדושה ושל טהרה.

הפטרה. חויתי אינספור רגעי ייאוש ותסכול. השוויתי את עצמי לרבי עקיבא, שלמד לקרוא בגיל 40. כנראה המוח כבר לא משהו בגיל הזה. היו ימים שבהם קראתי את אותו פסוק 15 פעמים רצוף, עם הטעמים מול העיניים, ועדיין טעיתי. ולמה, למה הטעמים של הפרשה ושל הפטרה נראים אותו הדבר אם הצליל הוא אחר?

ד"ר רבקה נריה-בן שחר, מרצה בכירה וחברת סגל במחלקה לתקשורת במכללה האקדמית ספיר. חוקרת דת, מגדר ותקשורת, ופרסמה שורה של מאמרים העוסקים בנושאים אלו. עבודת הדוקטורט שלה נערכה באוניברסיטה העברית בירושלים, בנושא: "הנשים החרדיות ותקשורת ההמונים בישראל: דפוסי חשיפה ואופני קריאה". מלגת פולברייט לפוסט דוקטורט בשילוב מלגת ממכון הדסה ברנדייס אפשרה לה לחקור ריטואלים שנשים יוצרות ומחדשות לעצמן. מחקרה האחרונים עוסקים בהשוואה בין נשים המאמיש לנשים חרדיות.

המלצה לשיר

חמול על מעשיך בביצוע של אודליה ברלין הוא שיר...

